

Szociális munka csoportokkal tanegységhez kapcsolódó oktatási modell bemutatása a magyarországi szociálpedagógus képzésben folytatott kutatás alapján

© Hadnagy József
Ezsterházy Károly Főiskola, Eger
joe@ektf.hu

A növekvő munkanélküliség, a társadalmi problémák megjelenése a hétköznapi életben és az oktatási intézményekben is, új feladatok elé állítják a pedagógusokat és az ifjúsággal foglalkozó szakembereket is. A szociálpedagógus módszertani repertoárjával, képzettségével készen áll arra, hogy a nemzedékek útkeresésében tájékoztató pontként segítségére legyen azoknak, akik hozzá fordulnak. Teszi ezt különböző munkaformákkal, hiszen segítő szakemberként képes egyénnel, családdal, csoportokkal és közösségekkel dolgozni.

Magyarországon a köznapi nyelvhasználatban sem, és a szakmai nyelvhasználatban sem egységes a két fogalom, hogy „szociálpedagógus” és „csoportmunka”, mindkettő igen sokszínű és igen sokféleképpen értelmezett. Amikor egy fiatal szakmának, mint a szociálpedagógia, a társadalmi és szakmai elfogadottságért kell küzdenie, nagyon fontos, hogy viszonylagos egységesség, konszenzus legyen a fogalmak jelentését illetően. Ebben kiemelt felelőssége van a képzőknek. Bizonyítható, hogy a szociálpedagógus által használt csoportmunka fogalom eltér a pszichológiai csoportmunka értelmezéstől (Lewin, 1975; Yalom, 1995; Pataki, 1980) és a pedagógia területén használt csoportmunka felfogástól is (Buzás, 1980; M. Nádas, 1998). A tanulmányban definiáljuk azt a csoportmunkát, mely a szociálpedagógus által használt munkaformák egyike, s egy kutatás eredményeire támaszkodva bemutatjuk azt a képzési modellt, amely segítheti a szociálpedagógus képzés egységesítési törekvéseit. A modell lehetőséget nyújt a csoportmunka, mint munkaforma hatékony oktatására, így hozzájárul ahhoz, hogy a jövő szakemberei hatékonyan legyenek képesek a társadalmi kihívásokkal küzdő egyének segítségére.

Ki a szociálpedagógus?

A szociálpedagógus a normál személyiségfejlődésű, disszociális tüneteket mutató és a különböző személyiségfejlődési stádiumokban jelentkező természetes krízisekhez kapcsolódó támogató beavatkozások szakembere. Elsődlegesen nevelői attitűddel közelít a kliensek felé, ennek megfelelően az egyén környezetével is képes és tud foglalkozni annak érdekében, hogy az egyén adaptívan tudja ellátni szociális működését.

Az adaptív szociális működés ellátása nem más, mint szocializációs eredmény, így a szociálpedagógus a szocializációt segítő szakember (Bábosik & Torgyik, 2007). Bábosik (2000) felfogása szerint a pedagógiai tevékenység komplex értelmezése során a szocializációt segítő, szociális tanulásnak tulajdonítunk jelentős szerepet. Az önvezérlő képesség, realitásérzék, racionalitás, szenzibilitás, kreativitás, szociális extenzivitás, relativitás, legitimitás vizsgálatára való alkalmasság kialakításában

nagyon fontos feladata van minden szakembernek, aki kapcsolatba kerül a felnövekvő generációval. Azonban ezek a szocializációs célok csak azoknál a gyermekeknél valósíthatóak meg tervszerűen, akik a normál személyiségfejlődés útját járták be. Az ő szükséglet-kielégítésük biztonságon alapszik, és a fiziológiai szint kielégítettsége garantálja, hogy az iskola közvetett hatásait is képesek befogadni. Azonban a veszélyeztetett gyermekek esetében az oktatói-nevelői folyamat komplex felfogása is kevés ahhoz, hogy a disszociális viselkedést a szociális tanulás lehetőségének megteremtésével kompenzálni tudjuk. Erre hatékonyabb eszközökre, kidolgozott módszertanra és kurzusokra lesz szükség, amelynek egyik eleme lehet az általunk leírt csoportmunka bevezetése, elterjesztése az iskolában. *Kósáné* (1998) is említi, hogy a nevelési hatékonyság kialakításához szükség van az aktivizáló, diákot bevonó módszerek megjelenésére, a tanulói tevékenységkínálat szélesítésére, kortárs kommunikáció és csoport-tevékenységi keretek megteremtésére. A szociálpedagógus az a szakember, aki ezeket képes megteremteni iskolában és iskolán kívül is, így járul hozzá intervencióival a *Delors*-i (1997) elvek megvalósulásához. („megtanulni élni, megtanulni megismerni, megtanulni dolgozni, megtanulni együtt élni”)

A szociálpedagógus által működtetett csoportmunka fogalmi meghatározása

Ahhoz, hogy eljussunk a szociálpedagógus által működtetett csoportmunka meghatározásáig, természetesen be kellene mutatnunk a pszichológiai és terápiás csoportok fejlődését és sajátosságait. Fontos lenne megvizsgálnunk a szociális munka során használt csoportmunka fogalmát, és a pedagógiában ismert, az oktatás szervezési formájaként említett csoportmunkát is. A tanulmány terjedelmi korlátai ezt nem teszik lehetővé.

Az általunk használt *szociális csoportmunka meghatározás* a következőképpen hangzik: Olyan *probléma- és szükségletcentrikus, nevelésorientált, céltudatosan vezetett szerveződés*, mely során a csoportvezető *programtevékenységeken keresztül*, a *csoportdinamikai* elemeket ismerve és értve, *megfelelő attitűdkészlettel* segíti a csoportot a célok elérésében és a szükségletek kielégítésében. Ezzel a tevékenységgel a csoport szocioemocionális területen támogatja tagjait.

A szociális munka csoportokkal tanegységhez kapcsolódó oktatási modell bemutatása

A modell megalkotását megelőzte egy kutatás, mely során különböző szociálpedagógus képzőhelyek csoportmunka oktatásának hatását és tartalmát hasonlítottuk össze. Célunk volt a szociálpedagógiában használt csoportmunka fogalmának tisztázása és az oktatási módszerek, képzési formák feltárása. A vizsgálatba bevont intézmények teljes körűen kerültek lekérdezésre. A vizsgált populáció hallgatókból és oktatókból állt. Vizsgálati módszereink, kérdőív és interjú. A kapott adatokat egy és többváltozós statisztikai módszerek segítségével dolgoztuk fel. Hipotéziseink:

- 1) H1 Feltételezzük, hogy a magyarországi szociálpedagógus-képző intézményekben a csoportmunkára való felkészítés különböző szemléletű és minőségű.
- 2) H2 A csoportmunkára, mint munkaformára való felkészítés folyamatában az elméleti megközelítés a domináns
- 3) H3 A kevésbé elméleti jellegű (gyakorlatorientált) képzés meghatározó a csoportmunkához való viszony kialakításában.

Az alábbi eredményeket használtuk fel egy új csoportvezetővé válást támogató képzési modell kidolgozásához:

– Az oktatók egybehangzó véleménye a szociálpedagógusok vezette csoportok sajátosságairól: a problémacentrikusság.

– Az oktatók vélekedése a csoportvezetővé válás folyamatában megjelenő csoporttípusok fontosságáról: tanuló csoport és a sajátélményű csoport kiemelése.

– A hallgatók véleménye a szociálpedagógus munkájához szükséges készségek kialakítását segítő képzési módszerekről: előadás, csoportmunka, sajátélményű csoportmunka preferálása.

– A hallgatók véleményében megjelenik a konkrét csoportmódszer és a képzés elméleti-gyakorlati jellegének megítélése közötti összefüggés.

– A hallgatói válaszok alapján megállapítható összefüggés a kiképző csoport és a leendő szakember terepen végzett szakmai tevékenysége között. (A kiképző csoport támogatja a hallgatót abban, hogy terepen is kipróbálja magát csoportmunka közben.)

– Csoportvezetési tapasztalat és a csoportmunka, mint munkaforma közötti összefüggések. (A hallgatók véleménye szerint a csoportvezetési tapasztalatok közül a „témacentrikus mikrovezetés”, „konkrét módszer technika kipróbálása”, „konkrét módszer kipróbálása terepen” támogatták a csoportmunka, mint munkaforma elfogadottságát.)

A csoportvezetővé válást támogató képzések közül a Szőnyi (2005) féle „háromosztatú” modelltől indultunk ki. A modell alapja a sajátélmény megtapasztalása és az elmélet elsajátítása. (Ez megegyezik Szőnyi elgondolásával és kutatási eredményeinkkel is.)

A sajátélmény megtapasztalása sajátélményű csoportban történik, aminek elsődleges célja a segítőtve válás támogatása. A hallgatók „szakmai képességfejlesztés” tanegységben önismeretüket fejlesztik, hiszen a pályán ők maguk is saját személyiségükkel dolgozva segítik majd a fiatalokat és családjukat. A kurzus vezetője tapasztalt csoportvezető, aki képzettségének megfelelő specifikus csoportmódszerrel dolgozhat (pl. analitikus orientációjú, tranzakció-alapú, pszichodráma szemléletű, szabad-interakciós vagy encounter csoportokban) A csoporttag nem sajátítja el a módszert és a technikát, azonban szakmai önismerete fejlődik és tapasztalatot szerez arról, hogy milyen csoportban működni.

A sajátélménnyel párhuzamosan folyik a hallgatók elméleti képzése. A hallgatók különböző tanegységek segítségével, a csoportmunka elméletével ismerkednek meg., kutatási eredményeink szerint az alábbiakkal:

- ⇒ A csoport szociálpszichológiája
- ⇒ Csoportdinamika
- ⇒ Csoportfolyamatok
- ⇒ Csoporttal kapcsolatos szervezési kérdések
- ⇒ Társadalmi problémák-szociokulturális sajátosságok
- ⇒ Személyiségelméletek
- ⇒ Betegség-normalitás

E témák elsajátítása előadás formában és tanuló csoport formában is történhet. Tanuló csoportban (az oktatás szervezési formájaként) a csoport elméletét meghatározó témákat aktívan dolgozzák fel a hallgatók. Kiscsoport-alkítás, feladatvállalás, feldolgozás, bemutatás és értékelés folyamatán keresztül - a hallgatók aktivitását felhasználva - mélyítik el ismereteiket a csoportról, csoportmunkáról.

Az elméleti ismeretek (tanuló csoport) és a sajátélményű csoport megtapasztalása alapján a hallgatók belépnek a csoportvezetővé válás képzési folyamatának gyakorlatorientált szakaszába. Ekkor kiképző csoporttípusokban vesznek részt. A kiképző csoport fogalmát ebben a szakaszban újra definiáljuk, eltérően attól, ahogy azt Szőnyi (2005) használja. Az általunk használt kiképző csoport fogalom tartalmazza a sajátélményű csoportmunkát és az új elméleti ismereteket is, de itt más tartalmak jelennek meg.. A kiképző csoporttípusokat is megkülönböztetjük. Az egyik a konkrét módszer, technika elsajátítását segítő kiképző csoporttípus, a másik a problémacentrikus csoportmunka elsajátítását támogató kiképző csoporttípus.

A konkrét módszer, technika elsajátítását segítő kiképző csoporttípus

Erre a kiképző csoportra a *tréningjellegű* csoport meghatározás a legmegfelelőbb kifejezés. A tréning jellegű kiképző csoportnál tematikus csoportmódszerrel ismerkednek meg a hallgatók, azaz kapnak egy olyan leírást, amely megadja azt, hogy milyen folyamatokon, milyen lépésekben kell haladniuk az adott módszer, technika alkalmazásakor (pl. értékfeltárás, konfliktuskezelés, életúttervezés). Ennek alapja a Szilágyi (2002) által kialakított tanácsadói folyamatban használatos tematikus csoportmunka. Ezt a kiképző csoportot is jellemzi az *elmélet, sajátélmény* – de eltérő tartalommal és intenzitással, mint ahogy azt fent az elméleti alapoknál bemutattuk – és megjelenik egy új elem, a *mikrovezetés*. Az elméleti jelleg eltérő tartalma itt azt jelenti, hogy az elmélet szorosan kapcsolódik az elsajátításra szánt konkrét csoportmódszerhez, technikához. Például értékfeltáró csoportmunka esetén az érték fogalmáról, szerveződéséről, viselkedést meghatározó sajátosságairól szól a bevezetés, s ezeket a témákat a hallgatók a tanuló csoportra jellemző aktív módon dolgozzák fel. Ezek után fontos lesz a módszerhez kapcsolódó sajátélmény megtapasztalás. A hallgatóknak is meg kell élniük ugyanazt, amit majd később ők szeretnének a gyerekeknél, fiataloknál élményként létrehozni. Majd bővül a harmadik nagyon fontos résszel a kiképző csoport, a *mikrovezetéssel*. A mikrovezetés során a kiképző csoport tagjai az adott módszert, technikát védett környezetben, saját csoporttársaikon próbálják ki. (a hasonlóság a mikrotanítással kimutatható) Ez nagyon fontos eleme a csoportvezetővé válás folyamatának, hiszen először itt lesz olyan élménye a leendő csoportvezetőnek, amikor kipróbálhatja önmagát. A mikrovezetéséről visszajelzéseket kap a csoporttársaktól, akik szinte tükröt tartanak elé.

Miután ezeket teljesítik a hallgatók a konkrét módszer, technika kipróbálására kerülhet sor a terepen. Ebben a folyamatban szupervízióval támogathatja a képzés a csoportvezető-hallgatót. Ez a kiképző csoport negyedik eleme. A szupervízióknak ellenőrző és támogató funkciója van. Ellenőrzi a hallgatót, hogy egyik csoportüléstről a másikra hogyan készül a csoporttörténekek megfelelően, ugyanakkor támogatja is, hiszen kétségeit, felmerülő kérdéseit megoszthatja, s ezáltal segítséget kaphat. Ennek folyamata történhet egyéni vagy csoportos helyzetben is, s csoportban a tapasztalatok megosztása során tanulhatnak is egymástól a hallgatók. (A szupervíziós csoportot nagyon fontos, hogy gyakorlott, a módszert ismerő és nagy gyakorlati tapasztalattal rendelkező szakember vezesse.)

A tematikus csoport nem igényel kiemelkedő kreativitást a vezető részéről, mert adott a felépítése, adottak a csoport egységei, és ezt kell végigvinnie a vezetőnek. A szociálpedagógus mindennapi tevékenységében is nagyon jól használhatóak a *Ludányi* (2006) által kidolgozott értékfeltárás és konfliktuskezelés technikák. A munka során szerzett tapasztalatokra jól építhető a problémacentrikus alapú szociális csoportok vezetését segítő kiképző csoport, amely az előző csoporttípusra épül

A problémacentrikus csoportmunka elsajátítását támogató kiképző csoporttípus

Itt nem kapnak kész tematikát a tagok, hanem azt a készségét alakítjuk ki, hogy hogyan lehet probléma és szükségletcentrikus, témaorientált csoport-programtervet létrehozni a célcsoport szociokulturális sajátosságainak ismeretében. A fentiekben bemutatott tematikus csoport terepen történő kipróbálása során a hallgatók

gyerekekkel találkoznak, s így sok tapasztalatra tesznek szert az adott korosztály jellemzőiről, problémáiról. Ezt a tapasztalatot használhatjuk fel ebben a szakaszban, mint kiképző csoporttípusban Ennek a kiképző csoportnak is van elméleti, sajátélmény és mikrovezetés jellege, de itt más összefüggésben kell értelmeznünk ezeket a fogalmakat.

Elméleti vonatkozás alatt a problémaérzékenység, szociokulturális sajátosságok felismerési és a programtervezési készség kialakítását helyezhetjük a középpontba. A hallgatók előzetes tapasztalataira építve elkészítettünk egy probléma listát, aminek az alapja a tematikus csoportok vezetésének tapasztalata, majd kiscsoportokban a kiválasztott problémákra problémacentrikus programterveket hozhatnak létre a hallgatók. A programterv részelemeit mikrovezetés keretén belül a hallgatók a társaikon kipróbálhatják, így újabb csoportvezetési tapasztalattal gazdagodhatnak. Megtapasztalják a témacentrikus beszélgetésvezetést, illetve azt is, hogy ezekről a témákról ők hogyan tudnak beszélni, hiszen szerepjátékon keresztül beleképzelik magukat tagként a célcsoport helyzetébe (sajátélmény).

E kiképző csoport működése során a célcsoportnak megfelelő problémacentrikus programtervek jönnek létre, s ezeket a hallgatók terepen kipróbálhatják. Ezt a tevékenységet is szupervíziós beszélgetések segítik. Ez a modell tartalmazza mindazokat a képzési módszereket és csoporttípusokat, melyeket a kutatásba bevont hallgatók és oktatók preferáltak. Így meg van az esélye annak, hogy a képzés hatására a szociálpedagógus szakember képes lesz a mindennapi munkájában a csoportmunkára, csoportok vezetésére.

Irodalomjegyzék

- BÁBOSIK István (2000). Az iskola nevelési hatékonyságának mutatói. *Új Pedagógiai Szemle*, (4), 3-11.
- BÁBOSIK István, & TORGYIK Judit (szerk.) (2007). *Pedagógusmesterség az Európai Unióban*. Budapest: Eötvös József Könyvkiadó.
- BUZÁS László (1980). *A csoportmunka*. Budapest: Tankönyvkiadó.
- DELORS, Jacques (1997). *Oktatás – rejtett kincs. A Jacques Delors vezette Nemzetközi Bizottság jelentése az UNESCO-nak az oktatás XXI. századra vonatkozó kérdéseiről*. Budapest: Osiris.
- KÓSÁNÉ ORMAI Vera (1998). *A mi iskolánk*. Budapest: Iskolafejlesztési Alapítvány.
- LEWIN, Kurt (1975). *Csoportdinamika*. Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- LUDÁNYI Ágnes (2006). *A megváltozott tanárszerepek és korszerű értelmezésük a pedagógusképzésben*. [Doktori disszertáció.] Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem.
- M. NÁDASI Mária (1998). Az oktatás szervezési módjai. In Falus Iván (szerk.): *Didaktika. Elméleti alapok a tanítás tanulásához*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- PATAKI Ferenc (1980). Új fejlemények a csoportkutatásba. In Pataki Ferenc (vál.): *Csoportlélektan*. Budapest: Gondolat.
- SZILÁGYI Klára (2002). *Pályaorientáció (módszertani kézikönyv csoportvezetők számára)*. Budapest: Kollégium Tanácsadó, Szolgáltató Kft.
- SZŐNYI Gábor (2005). *Csoportok és csoportozók. A lélektani munkára építő csoportok vezetése*. Budapest: Medicina.
- YALOM, Irvin D. (1995). *A csoportpszichoterápia elmélete és gyakorlata*. Budapest: Animula.